

Ločenski most v zaskrbljujočem stanju

Prometno najbolj obremenjen novomeški most je star 42 let, celovita prenova pa se obeta šele po izgradnji 3. razvojne osi

2

Pobuda: Prenova Kandijskega križišča v Trg novomeške pomladi

Prihajajočo 100-letnico novomeške pomladi bi občina lahko obeležila s postavitvijo skupinske skulpture takratnih akterjev

5

Nekrolog: Bogdan Osolnik (1920–2019)

Izgubili smo častnega člana društva, borca za svobodno življenje in sožitje ljudi, ambasadorja kulture in pravičnosti

7

IZZIV

Glasilo Društva Novo mesto

Izhaja polletno – 15. junija in 15. decembra

Odgovorna urednica: Tina Cigler
Lektorira: Nina Štampohar
Letna naročnina 5 evrov.

Člani dobivajo IZZIV brezplačno.
Priprava za tisk: Etna studio, Boštjan Grubar s.p.
Tisk: Nonparel d.o.o.

Poštšina plačana pri pošti 8105 Novo mesto

BESEDA UREDNICE

Da se pri oblikovanju boljšega jutri ne gre povsem zanesti na pristojne službe in stroke, in da širši javni interes v razvojnih procesih mesta nujno potrebuje zagovornika, je bilo jasno že pred 25 leti. Zato smo dobili Društvo Novo mesto, nekakšno slabo vest vsakokratnih nosilcev politične in ekonomske moči. Seveda eno društvo ni dovolj, sploh kadar gre za urejanje prostora, ki je »rezervirano za stroko«, in pri katerem – kot ilustrirata tudi dva članka v tokratni številki – pred širši interes še posebej rade stopijo ožje kapitalske in politične koristi. Škoda, ki s tem nastaja, se trajno zapisuje v prostor, saj s propadajočimi objekti, neustrezno urejenimi javnimi prostori in slabo načrtovanimi ureditvami živimo še desetletja. Zato je smiselno, da se v varovanje širšega javnega interesa vključuje tudi javnost, česar se počasi učimo tudi pri nas. Strah, da se s tem zmanjšuje pomen stroke, je odveč, saj gre v resnici za zaveznitvo pri iskanju kakovostnih rešitev. Pred nekaj meseci se je javnost na primer jasno izrekla, da kljub drugačnim načrtom Glavnega trga ne želi deliti z avtomobili in rešitev se z vsakim dnem izkazuje za dobro. Ko smo kot skupina nevladnih organizacij leta 2017 poskusno odprli Urbanko – lokalno pisarno celovite urbane prenove, ki je občane spodbujala k razmisleku, kako izboljšati kakovost življenja v mestu –, je v pičlem mesecu 250 ljudi oddalo več kot 200 različnih predlogov. Eden se je ob angažmaju krajevne skupnosti tudi takoj uresničil. Morda ne bi bilo slabo, da bi si sodelovanje pogostejše privoščili.

Tudi po 25 letih v korak s časom

Društvo, ki ga je v celoviti skrbi za kakovost bivanja v Novem mestu ustanovila skupina prodornih posameznikov, danes šteje 25 let in 120 članov iz vseh treh generacij. Delovanje uspešno prilagaja toku družbenih sprememb, a pri tem ostaja zvesto vrednotam ustanoviteljev. Visok jubilej bo z različnimi dogodki obeleževalo vse leto, za slavnostni uvod pa je poskrbel marčevski zbor članov v sprošeni celodnevni različici.

Tina Cigler

Slavnostni zbor članov se je začel z ogledom aktualne razstave Dolenjskega muzeja o olimpijcu Leonu Štuklju, sicer tudi častnem članu Društva Novo mesto, nadaljeval s strokovno vodenim sprehodom po prenovljenem Glavnem trgu in zaključil s slavnostno sejo zbora članov, na kateri ni manjkalo pobud in optimizma.

»Društvo mora nenehno spremljati dogajanje v lokalni skupnosti ter se nanj hitro in predvsem javno odzivati,« je v slavnostnem nagovoru poudaril njegov ustanovitelj in prvi predsednik Anton Škerlj. Zdajšnji predsednik dr. Tomaž Golob pa je tako z nagovorom kot s poročilom o lanskih dosežkih in načrtom za letošnje leto jasno nakazal, da bo društvo zelo dejavno na področjih kulture, kulturne dediščine, varstva okolja in urejanja prostora.

Da ima dejavnost društva konkretne učinke, dokazujejo uspehi, ki jih je nizalo v teh desetletjih –

najbrž tudi zato, ker je v občinskem svetu imelo štiri zaporedne mandate (od 1994 do 2010) po dva ali po enega svojega predstavnika. Preprečilo je razprodajo kompleksa gradu Grm po delih, doseglo je prenos lastništva Narodnega doma s Cestnega podjetja na občino in skupaj z njo ustanovilo Ustanovo za obnovo in oživetev Narodnega doma (na njenem računu se je do danes zbralo dobrih 12.000 evrov za prenovu). Doseglo je izgradnjo pešpoti od gradu Grm do Šmihela in naprej do Regrče vasi, s pobudami je prispevalo k temu, da je občina prostor v Drgančevju rezervirala za načrtovani univerzitetni kampus in ne za obrtno cono ter da smo dobili poklicno gledališče. Skupaj z Društvom arhitektov Dolenjske in Bele krajine je uspešno je preprečilo, da bi na Novem trgu 6, kjer je prej stala »nova občina oz. steklenjak«, zrasla stolpnica, višja od kapitelskega griča. V imenu krajanov Ločne in Pod Trško goro je vložilo pritožbo na Evropsko komisijo zaradi umes-

titve državne prometnice v urbani prostor Novega mesta. Izdalo je več obsežnejših publikacij, med njim tudi zbornike, v katerih je skozi prispevke strokovnjakov spremljal razvoj mesta.

O dosežkih govorijo tudi priznanja, ki jih društvo podeljuje posebej zaslužnim članom. Na tokratnem zboru članov sta ga prejela mag. Mateja Jaklič za zastopanje društva pred Evropsko komisijo v primeru pritožbe glede t. i. 3. razvojne osi, ter Mitja Simič za uredniški prispevek pri izdaji zbornika ob 650-letnici Novega mesta. Zbor članov pa je sprejel tudi sklep, da se v jubilejnem letu zahvali ustanovnim in dolga leta zelo dejavnim članom društva in jim podeli naziv častni član. Prejeli ga bodo Marijan Lapajne, Matjaž Verbič in Marijan Moškon ter se tako pridružili eminentni družbi članov s tem nazivom: Leonu Štuklju, Vladimirju Bracu Mušiču, Bogdanu Osolniku, Evi Simič, Antonu Škerlju in Staši Vovk. *Nadaljevanje na strani 8.*

Izdajanje glasila IZZIV
sofinancira Mestna
občina Novo mesto.

Društvo Novo mesto

Gubčeva ulica 11, 8000 Novo mesto
društvo.novo.mesto@gmail.com
www.drustvo-novo-mesto.si
www.facebook.com/drustvonovomesto

Ločenski most v zaskrbljujočem stanju, prenova šele čez nekaj let

Prometno najbolj obremenjen novomeški most je star 42 let, zadnja vzdrževalna dela je doživel pred desetimi leti. Njegova konstrukcijsko stanje in prometna varnost sta zaskrbljujoča, zato je Društvo Novo mesto zaprosilo Direkcijo RS za infrastrukturo za odgovore na nekaj vprašanj in pobud.

Slobodan Novakovič in Tomaž Golob

Neustrezen prometni znak na vstopu na Ločenski most iz križišča v Ločni, ki dovoljuje vožnjo po mostu do 70 km/h, slabo viden pa je tudi moder prometni znak, ki prepoveduje vožnjo kolesarjem po površinah, ki so namenjene pešcu (foto: Boštjan Pucelj).

Most v Ločni je bil zgrajen leta 1977 in je prometno najbolj obremenjen most v Novem mestu. Pričakujemo lahko, da se bo gost promet na mostu in v ločenskem križišču, ki ga še posebej obremenjuje tovorni promet novomeške tovarne avtomobilov Revoz, nadaljeval vse do izgradnje t. i. 3. razvojne osi. Most je slabo vzdrževan, še zlasti nezavidljivo je stanje mostne plošče, ki ima številne vidne poškodbe. Zadnja manjša vzdrževalna dela so izvedli leta

2009, ko so delno obnovili hidroizolacijo mostne plošče, zaporno in obrabno plast asfalta ter zamenjali ograjo. Mestna občina Novo mesto je leta 2009 načrtovala tudi obojestransko konzolno razširitev mostu, da bi lahko zgradila kolesarske steze ter jih navezala na obstoječo kolesarsko omrežje v Ločni in na novo večnamensko omrežje ob Levičnikovi cesti (v izgradnji). Razširitev ni bila izvedena.

Ugotovitve Društva Novo mesto

Društvo Novo mesto že dlje časa zaskrbljeno spremlja razmere na mostu. Pregledali smo armirano-betonsko mostno konstrukcijo in vertikalno prometno signalizacijo, redno spremljamo prometne razmere na mostu in v križišču, zbiramo opozorila novomeške javnosti.

Preučili smo tudi predlog odloka o proračunu Mestne občine Novo

mesto za leto 2019, ki ga je občinski svet obravnaval na marčevski seji. Da z mostom ni vse v redu, opozarja zapis v predlogu odloka, da je Direkcija RS za infrastrukturo oktobra 2017 potrdila projektno nalogo za izdelavo idejnega projekta (IDP) obojestranske razširitve mostu za potrebe kolesarskih stez, vendar je statična analiza obstoječe mostne konstrukcije leta 2018 pokazala, da ta ne bi zdržala dodatnih posegov.

Z ugotovitvami smo v odprtem pismu 4. 4. 2019 seznanili Direkcijo Republike Slovenije za infrastrukturo. Med drugim smo opozorili na neustrezno vertikalno signalizacijo na mostu in v križišču. Prometni znak za omejitev hitrosti na 70 km/h ob vstopu na most z Andrijaničeve ceste in iz križišča dovoljuje vozilom (tudi težkim tovornjakom), da z neprimerno hitrostjo povzročajo silne dinamične učinke – vibracije. Posebej neprijetno jih občutijo vozila na zadnjem polju in na sredini mostu, saj most opazno zaniha. Hkrati pa na desnem bregu reke Krke pred vstopom na most stoji prometni znak z omejitvijo hitrosti na 50 km/h. Opozorili smo tudi na prepogoste okvare semaforjev, zaradi česar so lahko prometne razmere v križišču zelo nevarne.

Direkcija za infrastrukturo je že odgovorila

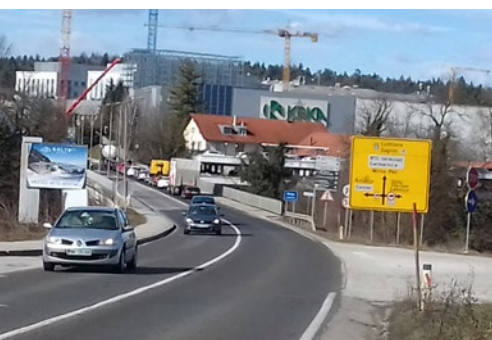
Direkciji smo zastavili nekaj vprašanj in podali nekaj pobud, na kar je že odgovorila v pismu z dne 16. 4. 2019. Povzetke odgovorov objavljamo neposredno pod vprašanji.

1. Ali obstoječe stanje mostovne konstrukcije zagotavlja varen pretok izredno gostega prometa oziroma ali je bil most leta 1977 grajen za današnje prometno obremenitev (obtežbe)? Pri tem je treba upoštevati, da na mostu v prometnih konicah stojijo kolone vozil in težkih tovornjakov iz smeri Žabj vas.

Javnost je treba seznaniti s statično-konstrukcijskim stanjem mostu in z ukrepi za izboljšanje njegove stabilnosti, tudi z vidika statične analize, ki je pokazala, da stanje mostu ne dovoljuje razširitve mostovne konstrukcije za potrebe kolesarskih stez.

Ali je bil leta 1977 zgrajeni Ločenski most projektiran za današnje obremenitve, ki jih povzroča gost tovorni promet (foto: Boštjan Pucelj)?

Prometni znak z omejitvijo hitrosti na 50 km/h stoji tik pred vstopom na most iz smeri Žabja vas, namesto pred cestnim priključkom iz smeri Ragovega oz. vasi Krke, kar bi bila z vidika prometne varnosti primernejša rešitev. Iz smeri Žabja vas pogrešamo prometne znake za usmerjanje kolesarskega in peš prometa (foto: Slobodan Novakovič).

Dotrajano in nevarno stopnišče, ki povezuje most z nižje potekajočo cesto med Ragovim in vasjo Krka. Cesta je brez pločnika in razsvetljave (foto: Slobodan Novakovič).

Poškodbe robnika in odtoka meteoritnih voda z vozišča (foto: Slobodan Novakovič).

Zavedamo se, da frekvenčno nihanje mostu samo po sebi še ne predstavlja nevarnosti, vendar so na mostu jasno vidne posledice slabega vzdrževanja, zaradi česar se v javnosti pojavljajo vprašanja in dvomi o njegovi varnosti.

Povzetek odgovora: Ločenski most je dejansko v slabem konstrukcijskem stanju ter potreben celovite in zahtevne rekonstrukcije. K izdelavi projektne dokumentacije bo direkcija pristopila šele leta 2020, tako da lahko obnovo mostu pričakujemo šele čez nekaj let, vsekakor pa po izgradnji 3. razvojne osi, ko ga bodo razširili s kolesarskimi stezami.

2. V križišču in na mostu je smiselno postaviti ustreznejšo prometno signalizacijo, ki bo umirjala promet in povečala prometno varnost. Zamenjati je treba očitno dotrajano semaforско infrastrukturo v križišču in prilagoditi intervale za varno prečkanje prehodov za pešce.

Povzetek odgovora: Prometno signalizacijo, prometni otok za umirjanje prometa ter prehoda za pešce in kolesarje bodo uredili pred mostom iz smeri Žabje vasi v sklopu pravkar potekajoče gradnje večnamenske poti.

3. Zakaj bo direkcija pristopila h gradnji desnih zavijalnih pasov v ločenskem križišču in v križišču v Žabji vasi šele ob začetku gradnje 3. razvojne osi, če vemo, da bi bilo treba ta ukrep zaradi prometnih razmer izvesti že pred leti?

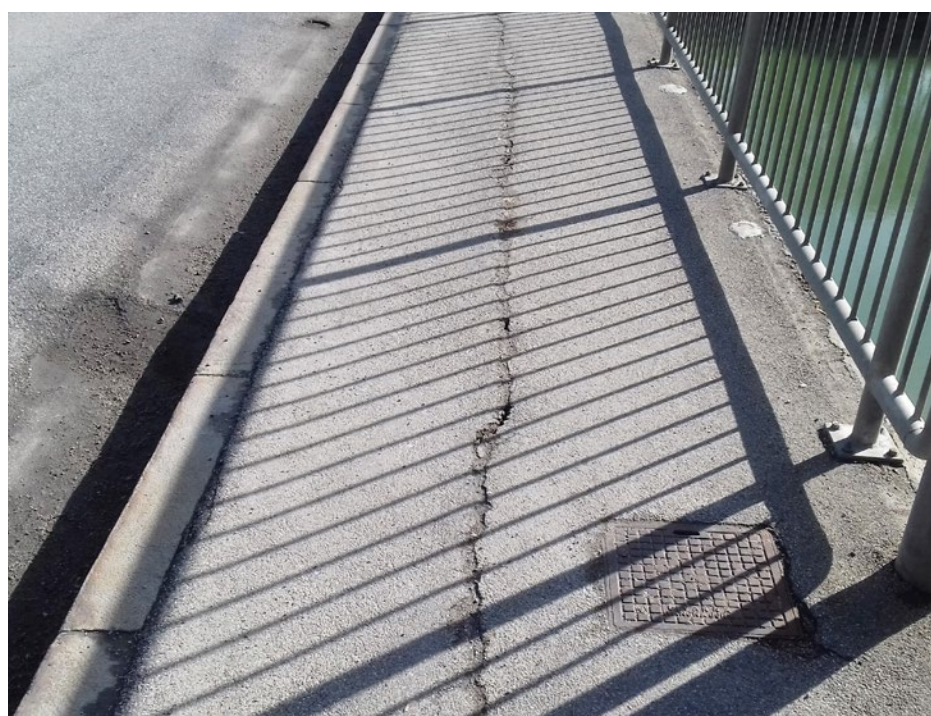
Povzetek odgovora: Gradnja desnih zavijalnih pasov bo morala počakati na dokončanje 3. razvojne osi. Razlog za zamudo so težave pri pridobivanju zemljišč v Ločni ter dejstvo, da bi bili obvozi, ki bi jih bilo treba pred izgradnjo 3. razvojne osi urediti pri rekonstrukciji obeh križišč, neustrezni za tovorni promet in bi gospodarstvo utrpelo preveliko škodo.

“

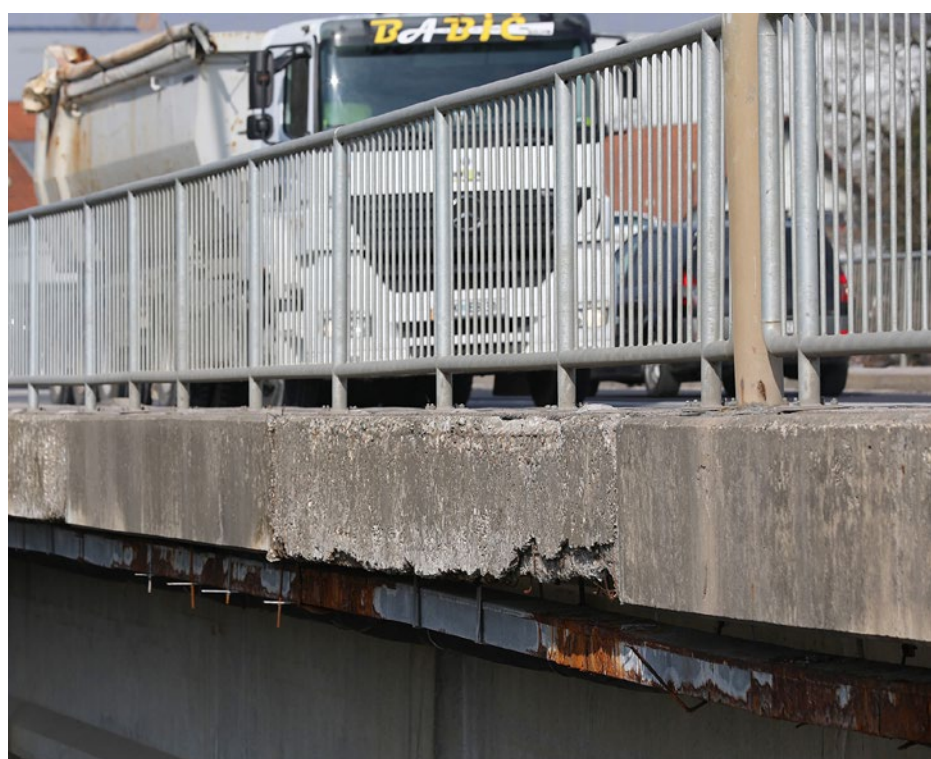
Direkcija za infrastrukturo je leta 2017 potrdila projektno nalogo za izdelavo idejnega projekta obojestranske razširitve mostu za potrebe kolesarskih stez, vendar je statična analiza obstoječe mostne konstrukcije lani pokazala, da ta ne bi zdržala dodatnih posegov.

Deformacija cestnega robnika kot posledica dinamičnih učinkov in temperaturnih raztezov (foto: Slobodan Novakovič).

Vzdolžne razpoke na pločniku za pešce (foto: Slobodan Novakovič).

Poškodbe na zaključnem vencu pločnika (foto: Boštjan Pucelj).

NESOJENO PLESNO SREDIŠČE

Tragedija baletne domačije Pie in Pina Mlakarja

V zeleni idili za upravno stavbo tovarne zdravil Krka v Ločni stoji nekdanje domovanje svetovno znanega baletnega para Mlakar. Čeprav ima status kulturnega spomenika lokalnega pomena, zanj ve le malokdo, saj ni na ogled. Zazidalni načrt iz leta 1969 je namreč na celotnem območju med današnjo Šmarješko cesto in reko Krko nekritično predvidel industrijske objekte in parkirišča za potrebe tovarne. Pina Mlakarja so zato razlastili in odkar je leta 2006 umrl, žal domačija, ki sta jo baletnika želela urediti v plesno središče za preučevanje fenomena plesa, sameva.

Luka Rems

Do potankosti zasnovana domačija *pas de deux*, ki sta jo več desetletij razvijala svetovno znana baletna plesalca Pia in Pino Mlakar, je širši javnosti nedostopna. Čeprav je Pino leta 2000 na novomeškega župana Antona Starca naslovil Memorandum, v katerem ga je pozval k uresničitvi ideje o plesni ustanovi, je apel naletel na gluha ušesa. To je v sicer srečnem življenju predstavljalo veliko bolečino baletnega para Mlakar.

Ko sem pred časom kolegu iz novomeške civilne družbe z žarom v očeh razlagal zgodbo o skriti domačiji ob reki Krki, me je začudeno pogledal: »A to res obstaja?« Dovolj zgovorno. Idiličnega domovanja znanih baletnikov v Ločni danes marsikdo ne pozna. Skrita za upravno stavbo tovarne zdravil Krka, stoji s slamo krita lesena dolenjska kmečka hiša, zgrajena v letih 1946 in 1947. Ob hiši so lično urejene zelene površine s stopnicami, ki se spuščajo proti reki Krki. Da gre za območje, kjer živijo plesalci, opozarja ob vhodni lopi v tlak vgrajen napis *pas de deux*.

Pravi zaklad je skrivala notranjost lesene hiše. »Iz tisoč nadrobnosti sestavljeno in kot da je že od zmeraj tu, a ne staro, še manj postarano« (Humer, 2006, str. 200). Pia in Pino Mlakar sta na krilih

umetniškega duha in z neverjetnim čutom za estetiko oblikovala posamezne sobe, ki odsevajo njun plesni poklic. Naj omenim osrednji dnevni prostor z lončeno pečjo in bogato založenimi knjižnimi policami ter okrasno zaznamovanim pohištvo. Na podstrešju pa srce – plesni studio, kamor je baletni par namestil platno iz njune predstave *Lok*. V baročni sobi poleg je steklen lestenec osvetljeval odlitke reliefov scene iz *Balade o srednjeveški ljubezni*. Vse tako prav posebno po meri, pretehtano, domiselno in priročno. Na žalost dobršnega dela pohištva in osebnih predmetov ni več na domačiji, saj so jih po smrti Pina odpeljali svojci.

Razlastitev usodno zaznamovala vizijo plesnega središča

Pia in Pino Mlakar sta desetletja gradila in izpopolnjevala svoj pravljični svet ob reki Krki.¹ Pri tem so jima pomagali tudi ljubljanski plesalci. Ko so bili vsi objekti okoli leta 1960 dokončani, sta načrtovala gradnjo baletne dvorane s knjižnico. Želela sta narediti plesno središče, kjer bi preučevali fenomen plesa in baleta. A načrte jima je prekrizal novembra 1969 v Skupščini občine Novo mesto sprejet Odlok o sprejetju zazidalnih načrtov za industrijske rezervate tovarne zdravil Krka, tekstilne tovarne Novoteks in

tovarne perila Labod, ki je v 3. členu prostor baletne domačije namenil zazidavi za potrebe dejavnosti tovarne zdravil Krka.² Zazidalni načrt³ je na celotnem območju med današnjo Šmarješko cesto in reko Krko nekritično predvidel industrijske objekte in parkirišča. Da bi na ustrezen način uravnotežili interese in ovrednotili pomen baletne domačije v smislu kulturne dediščine, je bilo za tiste čase, ko so tovarne pomenile brezpogojno prevlado nad vsem ostalim, preveliko pričakovanje. Ker pa je bilo možnosti za širitev industrije nasploh veliko – še posebej ob dejstvu, da so bila na mestu domačije predvidena parkirišča in dostopne poti – je takraten način prostorskega načrtovanja z današnjega gledišča sramoten.

Na predlog tovarne zdravil Krka je Skupščina občine Novo mesto leta 1971 razlastila⁴ hišo Pinu Mlakarju,⁵ obenem mu je prenehala pravica uporabe na pripadajočih zemljiščih. Vse pritožbe, tožbe v upravnem sporu ter zahteve za preizkus sodbe so bile zavrnjene. Baletni par je bil povsem obupan in prizadet. »Vse nagrade, priznanja, umetniški ugled sploh niso bili pomembni. Kapital in tovarna sta zahtevala svoje,« je bil ogorčen Pino. Navkljub izrazito slabemu položaju sta Pia in Pino Mlakar ob

podpori baletnih prijateljev nadaljevala boj, tudi tako, da so se posamezniki ulegli pred gradbene stroje, ki so želeli porušiti domačijo. Poleg tega je Pino naslovil vlogo na Komisijo za prošnje in pritožbe pri Izvršnem svetu Socialistične republike Slovenije. Ta je predlagala, da se stavbe vrnejo nazaj, pripadajoča zemljišča pa se prepustijo v zakup za nedoločen čas. Tovarna zdravil Krka na tak predlog ni pristala in je vztrajala pri izdanih odločbah. Na koncu je vendarle nekoliko popustila in dovolila plesalcema ostati na domačiji do smrti zadnjega zakonca, kar so zapisali v pogodbi. Pii in Pinu je odleglo, a trd boj je terjal ogromno energije, zaradi česar nista mogla uresničiti zastavljenih ciljev.

Čeprav postane kulturni spomenik, občine domačija ne zanima

Občutnemu izboljšanju odnosov s tovarno zdravil Krka je leta 1998 sledila razglasitev domačije Pie in Pina Mlakarja za kulturni spomenik.⁶ Ob tej priložnosti je domačijo obiskal takratni minister za kulturo Jožef Školč. Velikih besed o pomenu slavnih slovenskih baletnikov veljaki žal niso pretopili v dejanja. Potrt po smrti žene, a še vedno upajoč na uresničitev ideje o plesni ustanovi, je Pino

Društvo Novo mesto upa, da bo Tovarna zdravil Krka, ki je lastnica Mlakarjeve domačije v Ločni in velika podpornica novomeške kulture, končno zmogla dovolj poguma in kulturne ozaveščenosti za redno vzdrževanje domačije. Lepo bi bilo, če bi – pod določenimi pogoji in vsaj občasno – odprla vrata domačije za priložnostne razstave ter podelitve nagrad in diplom mladim baletnikom. Tako bi ohranjali spomin na življenjsko zavezanost zakoncev Mlakar do slovenskega baleta in mlajših baletnih generacij.

Morda se bomo zaslužnima meščanoma, vrhunskima umetnikoma, pedagogoma in svetovljanoma ob letošnji 100. obletnici slovenskega baleta vsaj malo oddolžili s postavitvijo kipov. Kamnita podstavka za kipa že stojita. Na sliki: projektna rešitev za Trg Pie in Pina Mlakarja na Rozmanovi ulici pred Foto Asja (Atelierarhitekti d.o.o., Ljubljana).

15. maja 2000 na novomeškega župana Antona Starca naslovil Memorandum. Zavzel se je, da bi na domačiji vzpostavili Ustanovo plesne umetnosti, ki bi bila namenjena znanstvenemu preučevanju različnih vidikov baleta in srečevanju baletnikov. »Ustanova bi razčiščevala idejno problematiko, spontano peljala do slogovne šole plesa po slovenskem občutju« (Mlakar, 2006, str. 211). Pino je natančno predvidel potrebne kadre (direktor, tajnik knjižnice, kustos in zgodovinar baleta) ter vnovič poudaril nujnost izgradnje baletne dvorane in knjižnice. Baletni par je namreč za namen plesne ustanove vse življenje zbiral pomembno knjižno, rokopisno, publicistično in slikovno gradivo, kar predstavlja podlago za raziskovalno delo in muzejske predstavitve.

V zaključku Memoranduma je Pino akterjem razlastitve poslal pomenljivo sporočilo: »Mestna občina Novo mesto in tovarna zdravil Krka sta usodno krojili najino baletno domačijo in če bi združeni sedaj pomagali, da se udejanji Ustanova plesne umetnosti, bi zgodovinski potek baletne domačije dobil pravno, pravično, kulturi koristno vsebino. Ne morem si misliti, da bi to lahko bilo v sramoto ali škodo Novemu mestu ali pa da bi finančna udeležba Krke pri tem projektu kdaj izpadla kot nespametna«. Novomeškega župana je naposled zaprosil, naj z direktorjem Krke začne pogovore glede uresničitve plesnega središča.

Mestna občina Novo mesto se na Memorandum ni resno odzvala, pravzaprav se ni zgodilo nič pomembnega. V naslednjih letih so posamezni občinski svetniki

postavili nekaj vprašanj v zvezi z domačijo zakoncev Mlakar, vendar je bilo vse zaman. Ko sem za potrebe tega članka poizvedoval pri Mestni občini Novo mesto, sem bil še bolj razočaran. Ugotovil sem, da originalnega izvoda Memoranduma sploh ne hranijo več, prav tako nimajo drugega gradiva. Pisnega odgovora na svetniško vprašanje Tomaža Levičarja niso našli, medtem ko odgovora na svetniško pobudo Francija Koncilije sploh nikoli niso pripravili. V zadnjih nekaj letih se na občini nihče ni ukvarjal z baletno domačijo, kar je glede na potencial, ki ga ima kot kulturni spomenik, več kot zgovorno.

Po smrti Pina (dokončen) zaton domačije?

Pred iztekom življenja se je Pino dobro zavedal, da ne bo mogel uresničiti ideje o plesni ustanovi, zato je bil zelo razočaran. Skrbelo ga je, kaj bo z baletno domačijo po smrti in skrbi so bile upravičene. Z izjemo nekaj priložnostnih obiskov domačija od smrti staroste slovenskega baleta leta 2006 sameva in je splošni javnosti nedostopna. Poudariti želim, da kulturno dediščino varujemo v javno korist, ki med drugim obsega tudi omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšim in invalidom, predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah ter vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje.⁷ V skladu s 54. členom zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) morajo biti spomeniki dostopni javnosti, seveda v sorazmerju z zmožnostmi lastnika oziroma po-

sestnika. Glede na javno dostopne podatke o tovarni zdravil Krka in glede na to, da na domačiji nihče ne prebiva, menim, da se navedenega člena ne spoštuje.

Razumljivo je, da tovarna zdravil Krka kot lastnica domačije nima večjega interesa za vlaganje sredstev. Pred leti je po besedah njenih predstavnikov želela urediti manjši baletni muzej, vendar svojci z dejanji pobude niso podprli,⁸ zato je dvignila roke. Glede na gospodarsko dejavnost Krke, baletna domačija gotovo predstavlja breme. Ob pomanjkanju parkirnih mest si njeni strategji najbrž intimno želijo, da domačije ne bi bilo več tam. A vodstvo Krke se mora zavedati, da je domovanje slavnih baletnikov kulturni spomenik, ki ga varujemo v javnem interesu, in da je lastninska pravica na takšni nepremičnini omejena. V mislih mora imeti neprecenljiv pomen Pie in Pina Mlakarja za slovenski balet in se na koncu vprašati, kako je domačija sploh prišla v last tovarne (zgodovinski spomin). Tovarni zdravil Krka je sicer treba priznati, da je do zdaj vzorno skrbela za posesvo – redno je vzdrževala zelene površine, na hiši pa je zamenjala slamnato kritino.

Rešena pred rušenjem, zdaj potrebuje upravljalca

Domačija Pie in Pina Mlakarja je kulturni spomenik lokalnega pomena.⁹ V skladu s tem jo obravnava Odlok o Občinskem podrobnem prostorskem načrtu Tovarna zdravil Krka-1, ki med drugim določa, da je treba zagotoviti primerno upravljanje spomenika, kar obsega predvsem vodenje in organiziranje vzdrževanja, uporabe, dostopnosti,

Letos 100. obletnica slovenskega baleta

V Ljubljani je v sezoni 1918/19 začel delovati prvi poklicni ansambel, najprej predvsem zaradi potreb ljubljanske Opere, ki je pri opernih uprizoritvah nujno potrebovala tudi baletni ansambel. Razvoj slovenskega baleta je pomembno zaznamoval znameniti mednarodni koreografski in plesni par zakoncev Pina (1907–2006) in Pie Mlakar (1908–2000), rojene kot Maria Luiza Pia Beatrice Scholz. Pia in Pino sta po vojni za ljubljanski baletni ansambel vsako leto postavila vsaj eno avtorsko predstavo, ansambel pa vodila do leta 1958. Bila sta izredna plesalca, še večja ustvarjalca, za sabo pa sta pustila bogato in enkratno mednarodno priznano baletno dediščino. Svoj umetniški in ustvarjalni potencial sta znala vtisniti številnim generacijam slovenskih baletnikov, plesalcev in koreografov. (vir: http://www.paradaplesa.si/?Id=na_spici&View=novica&novicalD=5188)

predstavitve javnosti in spremljanje stanja.¹⁰ Nevarnosti, da bi do movanje Pie in Pina Mlakarja porušili, ni več, a trenutno stanje domačije zaradi nedostopnosti širši javnosti ni sprejemljivo. Menim, da je treba razmišljati o muzejski predstavitvi, kar pomeni vsaj stalno razstavo življenja in dela baletnega para. Ker je na voljo veliko prostora, se ponuja tudi možnost organiziranja dogodkov, kot na primer podelitev baletnih nagrad. Brez

Pia in Pino Mlakar pred domačijo (foto: Vojko Vidmar).

razrešitve odprtih vprašanj glede dostopnih poti, upravljanja in financiranja seveda ne bo šlo. Ob predpostavki, da tovarna zdravil Krka želi ohraniti lastništvo, vidim rešitev v vlaganju javnih sredstev ter določitvi upravljavca, ki bi skrbel za program in vodene ogleds (morda Dolenjski muzej ali Zavod Novo mesto).¹¹

Čas je, da plesalcema zagotovimo dostojen spomin

»Pii in Pinu je bil balet vse življenje velika ljubezen, delovna naloga, poslanstvo, notranja nuja in nikoli

- 1 O hiši z manjšo dvorano (»plesni studio«) sta sanjarila že leta 1936. Zaradi vojne sta načrte začela s pomočjo posojila uresničevati po 2. svetovni vojni, glej Mlakar, Srečne zgodbe bolečina (2005), str. 126–129.
- 2 Odlok o sprejetju zazidalnih načrtov za industrijske rezervate tovarne zdravil »Krka«, tekstilne tovarne »Novoteks« in tovarne perila »Labod«, Skupščinski Dolenjski list, št. 28–360/69.
- 3 Zazidalni načrt Z-23/69, ki ga je izdelalo podjetje Dominvest, Novo mesto, je bil potrjen z navedenim odlokom iz 2. opombe.
- 4 V skladu s takrat veljavnim Zakonom o razlastitvah, Uradni list SFRJ, št. 11–186/68, je bil eden od razlastitvenih namenov tudi zgraditev in razširitev tovarn (glej 1. člen). Po trenutno veljavni splošni ureditvi razlastitve v Zakonu o urejanju prostora (ZUreP-2), Uradni list RS, št. 61/17, Pina Mlakarja ne bi bilo mogoče razlastiti, saj ne bi bila podana niti abstraktna javna korist, to je razlastitveni namen, glej 1. odstavek 193. člena.
- 5 Formalno je bil edini lastnik Pino Mlakar.
- 6 Odlok o razglasitvi domačije Pie in Pina Mlakarja na Šmarješki cesti 8 v Novem mestu za kulturni spomenik, Uradni list RS, št. 58/1998 (ne velja več). Trenutno je v veljavi Odlok o razglasitvi nepremičnih kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Mestne občine Novo mesto, Dolenjski uradni list, št. 30/16, glej 2. in 6. člen (pod zaporedno številko 21).
- 7 1. in 2. odstavek 2. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg.
- 8 Ker so svojci odpeljali dobršen del notranje opreme, menijo, da predstavljanje »praznih« prostorov ni smiselno.
- 9 Po mojem mnenju je na mestu razglasitev kulturnega spomenika državnega pomena.
- 10 3. odstavek 35. člena Odloka o Občinskem podrobnem prostorskem načrtu Tovarna zdravil Krka-1 (OPPN TZ KRKA-1), Dolenjski uradni list, št. 4/17.
- 11 Vlaganje javnih sredstev države ali občine omogoča 40. člen ZVKD-1.

poza« (Mejač, 2018, str. 1). Predanost poklicu se je odrazila tudi v predstavljeni baletni domačiji, s katero sta želela Novo mesto uvrstiti na zemljevid svetovnih središč baleta. Žal ju ljudje, ki so imeli v mestu ob Krki moč in oblast, niso nikoli razumeli. Zablode preteklosti bolijo, a zamujeno imamo priložnost vsaj delno popraviti. Čas je, da plesalcema zagotovimo dostojen spomin, kar je mogoče samo na baletni domačiji *pas de deux*.

Viri in literatura

- Humer, Jože: Njuna dvoedinost: Pomenki pri Pii in Pinu Mlakarju, v: Nekdanje svečanosti: Prispevki za monografijo Pie in Pina Mlakarja (ur. K. Lavš), Društvo baletnih umetnikov Slovenije, Ljubljana 2006, str. 200–202.
- Koncilija, Franci: Svetniška pobuda glede uresničitve Odloka o razglasitvi domačije Pie in Pina Mlakarja za kulturni spomenik, št. 032-06-241/2005-21, Novo mesto (26. maj 2005).
- Koncilija, Franci: Naš pogovor z Jožetom Colaričem II. del, URL: <https://www.casnik.si/nas-pogovor-z-jozetom-colaricem-ii-del/> (8. april 2019).
- Levičar, Tomaž: Svetniško vprašanje v zvezi z domačijo Pie in Pina Mlakarja, št. 032-7/2007-1320-129, Novo mesto (12. julij 2007).
- Mejač, Janez: Korak v dvojico – Pas de deux, URL: http://kd-severinsali.si/wp-content/uploads/2018/05/Akademija06_Mejac.pdf (8. april 2019).
- Mlakar, Pino: Srečne zgodbe bolečina, Slovenska matica, Ljubljana 2005.
- Mlakar, Pino: Memorandum, v: Nekdanje svečanosti: Prispevki za monografijo Pie in Pina Mlakarja (ur. K. Lavš), Društvo baletnih umetnikov Slovenije, Ljubljana 2006, str. 210 – 213.
- Otrin, Iko: Spomini spominov, v: Nekdanje svečanosti: Prispevki za monografijo Pie in Pina Mlakarja (ur. K. Lavš), Društvo baletnih umetnikov Slovenije, Ljubljana 2006, str. 203 – 208.
- Slovenska tiskovna agencija: Minister Školč jutri na domačiji Pie in Pina Mlakarja, URL: <https://www.sta.si/351567/minister-skolc-jutri-na-domaciji-pie-in-pina-mlakarja> (8. april 2019).
- Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto: Strokovne osnove odloka o razglasitvi domačije Pie in Pina Mlakarja za kulturni spomenik, Novo mesto (september 1995).
- Arhivsko gradivo**
SI ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana, NME 0203, Skupščina občine Novo mesto, arhivska škatla 37. Poročilo o poteku postopkov o odvzemu in razlastitvi nepremičnin Mlakarju Pinu, 15. 11. 1973, str. 1–5.

NEKROLOG

Bogdan Osolnik, častni član Društva Novo mesto

(13. 5. 1920–16. 5. 2019)

Foto: Tomaž Golob, 2009, arhiv Društva Novo mesto

Politik, diplomat, pisatelj, publicist in urednik Bogdan Osolnik se je rodil v Borovnici. V stotem letu starosti je umrl v Ljubljani, pokopan je na ločenskem pokopališču v Novem mestu. Otroštvo je sprva preživel v Kočevju, od koder se je družina preselila v Novo mesto prav v času odmevov novomeške pomladi in takratnega avantgardnega umetniškega vrenja. Novo mesto je takrat gojilo poseben odnos do slovenske kulture, k čemur je veliko prispevala pisana intelektualna družina gimnazijskih profesorjev. Dijakom je odpirala oči v svet in jih vzgajala v naprednem duhu. Ker so bila trideseta leta hkrati tudi čas, poln nasprotij in zlasti za mlade vznemirljivih idej, je bil Bogdan lačen knjig, iz katerih je črpal nova znanja in ideje. Postal je reden obiskovalec Sokolske knjižnice v Narodnem domu, kjer se je spoprijateljil z Bogom Komeljem, poznejšim prvim upravnikom novomeške Študijske knjižnice. Leta 1964 je sodeloval pri njeni ustanovitvi in z njo ohranil tesen stik: zapustil ji je zasebno zbirko več kot 2000 knjig, leta 2009 pa je Tovarna zdravil Krka na njegovo pobudo kupila dragoceno zbirko Iconotheca Valvasoriana.

Bolečina staršev, ki sta po 1. svetovni vojni iz takratne italijanske Primorske pribežala v Jugoslavijo, ga je tako zaznamovala, da je vse življenje prepričano živel za slovenstvo in slovenskost. Postal je dejaven borec za svobodno življenje in sožitje ljudi, ljudstev in narodov sveta ter ambasador kulture in pravičnosti. Zaradi vojne je prekinil študij prava v Ljubljani in sodeloval v NOB, bil je član Vrhovnega ple-numa OF in Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. Oktobra 1943 je bil delovni predsednik in govornik na Zboru odposlancev

slovenskega naroda v Kočevju, leta 1945 je bil urednik Ljudske pravice. Po 2. svetovni vojni je bil med drugim dopisnik jugoslovanske tiskovne agencije Tanjug, direktor Radia Jugoslavija, kot veleposlanik je služboval v Bonnu, Münchnu in Moskvi. Bil je tudi podpredsednik zveznega zbora skupščine SFRJ, sodnik ustavnega sodišča SR Slovenije, predsednik jugoslovanske lige za mir, član Unescove komisije za raziskovanje komunikacij, redni profesor na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (danes FDV). Bil je častni občan občin Novo mesto, Kočevje in Trebnje.

Življenja Dolenjske in Novega mesta ni okušal samo v mladosti, temveč je njun razvoj dejavno spremljal tudi, ko ga je zaneslo v druge kraje in tujino. Po vrnitvi v Slovenijo se je spet udeleževal tukajšnjega političnega in kulturnega dogajanja. Čeprav je takrat živel predvsem med Ljubljano in Beogradom, se je redno udeleževal zasedanj novomeške občinske skupščine in bil dobro obveščen o vprašanih razvoja mesta in regije. Dolgo je bil predsednik odbora aktivistov OF nekdanjega novomeškega okrožja, vodil je tudi odbor za izgradnjo novega oddelka Dolenjskega muzeja. Sodeloval je na prireditvah za ohranjanje domoljubnega izročila slovenskega NOB. Z veseljem je prihajal na sestanke prijateljev Tovarne zdravil Krka in tudi po upokojitvi spremljal novice o dogajanju v Novem mestu. Kot član Društva Novo mesto – na to članstvo je bil zelo ponosen, saj ga omenja v številnih intervjujih – je dolgo povezoval člane v Ljubljani in zanje v gostilni Šestica organiziral letna srečanja. Častni član društva je postal v začetku leta 2014.

Napisal je več knjig – O koreninah slovenske državnosti (1998), Pričevanja Bogdana Osolnika (2016), o spominih na Novo mesto je pisal v zborniku Društva Novo mesto, ki je leta 2003 izšel ob 10. obletnici delovanja. Njegovi dokumentarni spomini Z ljubeznijo skozi surovi čas (1989, 2010) pa so bili osnova za dokumentarni film, ki ga je ob Bogdanovi 95-letnici posnel novomeški scenarist in režiser Filip Robar Dorin.

Prenova kandijskega križišča v Trg novomeške pomladi

V Novem mestu bomo leta 2020 s številnimi prireditvami obeleževali stoto obletnico kulturno-umetniške manifestacije, ki jo poznamo pod imenom novomeška pomlad. Društvo Novo mesto je zato že januarja letos na Mestno občino Novo mesto naslovilo odprto pismo s predlogom, naj trajno zaznamuje spomin na ta enkratni kulturni in umetniški dogodek ter pristopi k prenovi kandijskega križišča v Trg novomeške pomladi in postavi skupinsko kiparsko figuralno kompozicijo tvorcev tega kulturnega dogodka.

Tomaž Golob

Odprtje Prve pokrajinske umetniške razstave 26. septembra 1920 (trajala je do 11. oktobra 1920). Fotografija je nastala pred hišo, ki je bila v tridesetih letih 20. stoletja odstranjena in po načrtu Marjana Mušiča nadomeščena z objektom, v katerem je po vojni deloval Hotel Kandija. Od leve proti desni sedijo Josip Vidmar, Božidar Jakac, Fran Tratnik, Anton Podbevšek, Miran Jarc, Karel Dernovšek in Marjan Mušič, stojijo pa Marij Kogoj, Emil Pureber, Leon Štukelj, Karel Pleiweis, Stanko Schweiger, Fric Gebauer, Viktor Schweiger, Karel Barborič, Lojze Mušič in Zdenko Skalicky (foto Guido Dolenc, hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Domoznanski oddelek in posebne zbirke Boga Komelja).

Novomeška pomlad je jeseni 1920 potekala na več prizoriščih v Novem mestu: v Windischerjevi gostilni v Kandiji so odprli Prvo pokrajinsko umetniško razstavo, v gradu Kamen se je na glasbenem dogodku predstavil Marij Kogoj, v Narodnem domu pa je bil literarni večer pesnikov Antona Podbevška in Mirana Jarca. Ključni protagonisti novomeške pomladi so bili Josip Vidmar, Božidar Jakac, Fran Tratnik, Anton Podbevšek, Miran Jarc, Karel Dernovšek, Marjan Mušič, Marij Kogoj, Emil Pureber, Leon Štukelj, Karel Pleiweis, Stanko Schweiger, Fric Gebauer, Viktor Schweiger, Karel Barborič, Lojze Mušič in Zdenko Skalicky.

Prenovo predvidel že Konservatorski načrt

Utemeljitev za prenovu kandijskega križišča v Trg novomeške pomladi in postavitev skupinske skulpture tvorcev novomeške pomladi je zapisana v Konservatorskem načrtu za namen prenove Glavnega trga, Rozmanove ulice in kandijskega križišča v zgodovinskem jedru Novega mesta. Načrt je leta 2014 izdelal Zavod RS za varstvo kulturne dediščine, projektno dokumentacijo pa je v sklopu celovite prenove osrednjih odprtih javnih površin v novomeškem mestnem jedru izdelalo ljubljansko podjetje Atelierarhitekti, d. o. o.

Idejna rešitev Trga novomeške pomladi iz zmagovalne natečajne rešitve ljubljanskega biroja Atelierarhitekti.

Ker je takšna prenova kandijskega križišča pomembna tudi z vidika urbanističnega, arhitekturnega in likovnega oblikovanja južnih vrat na vstopu v zgodovinsko mestno jedro, smo občini predlagali, da za prenovu zagotovi sredstva v rebalansu proračuna za leto 2019, investicijo pa uvrsti tudi v proračun za leto 2020. Pristopi naj tudi k dopolnitvi in spremembi občinskega prostorskega načrta, kar bi omogočilo umestitev garažne hiše na današnje začasno makadamsko parkirišče ob zapuščenem in propadajočem hotelu Kandija. Prenovljeni trg in garažna hiša bi zagotovo pozitivno vplivala na večje poslovno zanimanje za nekdanji hotel in prenovu nekoč zelo obiskanega Windischerjevega vrta.

Kip Leona Štuklja je smiselno premestiti

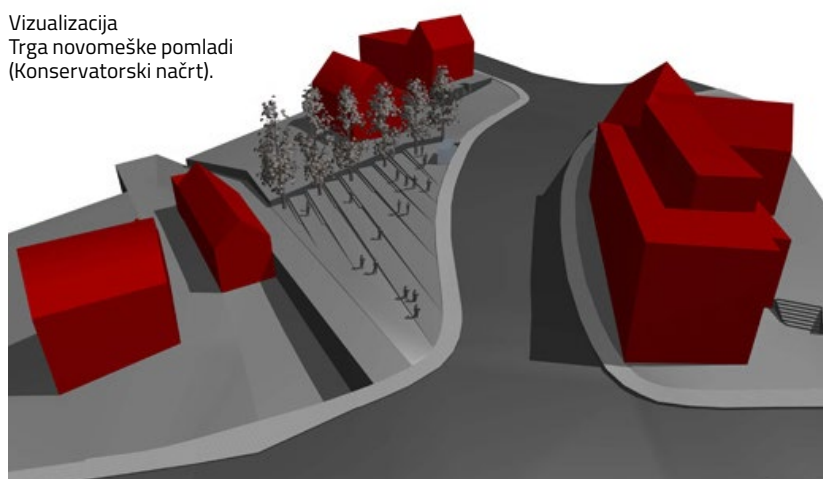
Kip Leona Štuklja, ki ga je Novemu mestu poklonila akademsko kiparka Stanislava Kalinina in je bil v kandijsko križišče umeščen v okviru Evropske prestolnice kulture leta 2012, je smiselno prestaviti drugam. Dimenzijsko namreč ne ustreza merilu mimoidočega pešca oziroma je premalo monumentalen za izredno zračen in odprt prostor križišča. Predlagamo premestitev na, vsaj upamo, nekoč prenovljeni Windischerjev vrt, na katerem je olimpijski vadal – do tedaj pa naj se

ga postavi na primernejšo lokacijo. Ena izmed rešitev bi lahko bila tudi umestitev v okvir stalne razstave o Leonu Štuklju, za katero pa trenutno v Novem mestu ni primernih prostorov. V Galeriji Dolenjskega muzeja bo do novembra letos na ogled razstava Leon 120 let, verjamemo pa, da bi bila Štukljeva hči Lidija Pauko pripravljena prepustiti bogato očetovo zapuščino njegovemu rojstnemu mestu, če bi uspeli zagotoviti ustrezne pogoje. Leon Štukelj se je, kljub temu da je živel v Mariboru, vse življenje globoko istovetil z Novim mestom in je tudi častni član Društva Novo mesto. Po njem pa smo poimenovali le športno dvorano in še ne zgrajeno južno mestno obvoznico. Zaslužil bi si, da tako kot v Mariboru po njem poimenujemo tudi katerega od trgov, šol, vrtcev ...

Odgovora na pobudo nismo dobili

Mestna občina Novo mesto na našo pobudo ni odgovorila, je pa župan v izjavi za novomeško televizijo Vaš kanal (<http://www.vas-kanal.com/novice/29977-pobuda-za-trg-novomeske-pomladi.html>) pojasnil, da bo občina prednostno pristopila k dokončanju prenove Rozmanove ulice, kar je razvidno tudi iz rebalansa proračuna Mestne občine Novo mesto, ki ga je občinski svet sprejel na marčevski seji.

Vizualizacija Trga novomeške pomladi (Konservatorski načrt).

Tudi po 25 letih v korak s časom

Nadaljevanje s 1. strani

Društvo Novo mesto je v svoje jubilejno 25. leto vstopilo z marčevskim zborom članov v sproščeni celodnevni različici. Vsebinsko odlično domišljen program se je začel z vodenim ogledom aktualne razstave Dolenjskega muzeja o olimpijoniku Leonu Štuklju, ki je eden od trenutno šestih častnih članov Društva Novo mesto.

Zdrav duh med člani

Po osvojenih medaljah na olimpijskih igrah Štukelj še danes velja za najuspešnejšega slovenskega športnika, a razstava s postavitvijo v treh dvorinah močno presega okvir zgolj njegovih izjemnih športnih uspehov. V prvi dvorani se s Štukljem srečamo v kontekstu rodnega Novega mesta in s pomočjo upodobitev na različnih umetniških delih. V drugi dvorani se sprehodimo skozi njegovo bogato športno pot, v tretji pa je v ospredju Štukljevo zasebno življenje: on in Novo mesto, družina v Mariboru, njegovo spremljanje olimpijskega gibanja, srečanja z znanimi osebnostmi in spomin na praznovanje njegove 100-letnice v Novem mestu. Na ogled so številni predmeti iz njegovega zasebnega življenja, ki jih je za potrebe razstave muzeju prijazno odstopila Leonova hči Lidija Pauko. Kombinacija vseh treh dvoran, po katerih nas je vodila Majda Pungerčar, odlično povzame slogan, ki je spremljal lansko Štukljevo leto: zdrav duh v Novem mestu. Navdihnil je tudi udeležence zbora članov, ki so ga (kot je razvidno iz fotografij) ne glede na EMŠO preskušali tako med ogledom razstave kot v nadaljevanju programa. Za vse, ki vas ta dan ni bilo z nami – razstava Leon 120 let bo na ogled do 12. novembra 2019.

Strokovne oči na Glavnem trgu

Po ogledu razstave smo se preselili na Glavni trg, ki je po letu in pol preskakovanja jarkov in desk prvič po 65 letih zasijal v novi podobi. Tlakovan je s 700.000 novimi granitnimi kockami, litoželezni pokrovi jaškov po novem niso več vidni, raven cestišča pa je prilagojena višini objektov, kar je lepše in

Za gimnastično prvino, pri kateri je Štukelj v odročanju dvignil svojo težo, je potrebna neizmerna moč. Člane, ki so jo poskušali izvesti na zelo inovativne načine, je tolažilo dejstvo, da tega ni zmozel niti orodni telovadec Mitja Petkovšek (foto: Saša Mikec, Tina Cigler).

prebivalcem funkcionalno bližje. A ko si ga ogledujejo oči strokovnjakov različnih strok, ki jih med člani Društva Novo mesto ne manjka, seveda opazijo tudi številne izvedbene pomanjkljivosti. Sprehod po prenovljenem trgu je vodil predsednik društva Tomaž Golob, sicer avtor konservatorskega načrta, po katerem je potekala prenova. Prenova je stala slabih sedem milijonov evrov, spremljala jo je obsežna arheološka raziskava, ki je prinesla odkritja iz različnih zgodovinskih obdobj. Prve izsledke je Dolenjski muzej predstavil na razstavi Na dobri poti, ki bo na ogled do 24. avgusta 2019. Ključni del prenove je bila tudi ureditev podzemne infrastrukture – pod Glavnim trgom zdaj teče »novomeški metro«, podzemni kolektor, ki združuje kanalizacijsko, vodovodno, električno nizkonapetostno in telekomunikacijsko omrežje.

Šopki, priznanja in načrti

Terenski del zbora članov se je zaključil z družabnim kosilom v Hiši kulinarike, nadaljeval pa s slavnostno sejo zbora članov, na kateri ni manjkalo zahval, dobronamernih kritik, konstruktivnih pobud in optimizma za nadaljnje delo.

Najmanjši (le po višini) in največji član Društva Novo mesto: častni član Leon Štukelj in član upravnega odbora Mitja Simič. Med njima je 31 centimetrov in 6 olimpijskih medalj razlike (foto: Tina Cigler).

Leon Štukelj je bil prvič portretiran leta 1924, ko se je z olimpijskih iger v Parizu vrnil z dvema zlatima medaljama. Od takrat naprej so ga upodabljali v številnih umetniških delih (foto: Saša Mikec).

Strokovni ogled Glavnega trga pod vodstvom Tomaža Goloba je vključeval številne zanimivosti, od tega, kako je na tlaku prezentiran potek rimske ceste, do tega, kako so po vzoru španske prakse rešili tehnologijo potopnih zabojujnikov za odpadke (foto: Saša Mikec).

Letošnji priznanji Društva Novo mesto je podelil njegov prvi predsednik Tone Škerlj. Prejela sta ju mag. Mateja Jaklič za zastopanje društva pred Evropsko komisijo v primeru pritožbe glede t. i. 3. razvojne osi, ter Mitja Simič za uredniški prispevek pri izdaji zbornika ob 650-letnici Novega mesta (foto: Saša Mikec).

POROČILO O DELU DRUŠTVA NOVO MESTO V LETU 2018

Tomaž Golob

Glasililo IZZIV: izdali dve številki v nakladi 230 izvodov

V glasilu, ki je vpisano v razvid medijev na ministrstvu za kulturo, objavljamo novice in obvestila o delovanju društva ter za Novo mesto pomembne vsebine s področij kulture in kulturne dediščine, varstva okolja, urejanja prostora, gospodarstva in sociale. Z vidika domoznansva sta pomembni rubriki Iztrgano pozabi (v kateri predstavljamo že pokojne Novomeščanke in Novomeščane, ki so pomembno prispevali k razvoju našega mesta, a je bilo njihovo delo za časa njihovega življenja bolj ali manj spregledano) ter Nostalgija (v kateri avtorji obujajo spomine na Novo mesto, posamezne mestne predele ter na materialno in nesnovno kulturno dediščino). Prispevki obeh rubrik so zaradi svoje domoznanske narave pomembno gradivo za Dolenjski biografski leksikon, ki ga ureja Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. V rubriki Tovarišija nudimo prostor sorodnim novomeškimi društvom, ki sicer nimajo možnosti za obširnejšo javno predstavitev svojega dela.

Projekt Poslikajmo sivino: ustvarili mural ob OŠ Bršljin

Likovna ustvarjalca Tea Skupek iz Novega mesta in Robert Jevnik iz Šentjerneja sta junija 2018 s pomočjo učencev OŠ Bršljin poslikala pusto betonsko steno ob šolskem stadionu. Osrednji motiv poslikave je barvna spirala, ki je tudi uradni grb Osnovne šole Bršljin in eden izmed najstarejših grafičnih simbolov, ki ponazarja stvarjenje, potovanje in razvoj ter se celostno povezuje z ozadjem iz vesolja, planetov in izbranih simbolov učencev. Učiteljica likovnega pouka na OŠ Bršljin Vilma Petelin je likovno delo ocenila z besedami: »Vesolje in spirala kot temeljno gibanje v univerzumu sta likovno upodobljena kot časovno-prostorski kontinuum. Širi se na vse strani in simbolizira proces izobraževanja, v katerem pridobivamo raznovrstno znanje in izkušnje.«

TEDxNovomesto 2018: razprodali vseh 150 vstopnic

Član društva Peter Jenič je 5. oktobra v galeriji Dolenjskega muzeja z ekipo predanih prostovoljcev priredil že drugi TEDxNovomesto.

TED in TEDx so svetovno znani dogodki, na katerih gostje s kratkimi govori predstavijo svoje ideje, vredne širjenja. Poslušalce na ta način informirajo, navdihujejo in spodbujajo k ustvarjalnim pogovorom, pa naj gre za svetovno znane osebnosti, kot so Bill Gates, Gordon Brown, sir Richard Branson in Elon Musk, ali pa za domače obraze. Na novomeškem TEDx so nastopili Tomaž Stritar, Mateja Hočevar, Robert Yebuah, Peter Kapš, Peter Mankoč in Nina Malovrh. Govorili so o pozornosti, foto- in elektrokromnih steklih, družbeni ureditvi, spolnosti in odnosih, trmi in uspehu ter o prehrani in prehranskih navadah. Vsi govori so tudi posneti in dostopni na spletnih straneh www.tedxnovomesto.si in kanalu YouTube. Organizacijsko, logistično in finančno zahteven dogodek je bil zelo uspešen – 150 vstopnic je pošlo v prvi minuti po objavi informacije. Novo mesto pa se je s tem pridružilo vsem večjim mestom, ki so del družine TEDx.

In memoriam Staša Vovk: performans Človek naj bo sojen po sanjah

V sodelovanju z novomeško izpostavo Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti in Knjižnico Mirana Jarca smo v okviru praznovanj Prešernovega rojstva 3. decembra priredili zdaj že tradicionalni glasbeno-literarni večer v spomin na Stašo Vovk. Letos je bil posvečen pesniku Tomažu Šalamunu, eni najpomembnejših osebnosti vzhodnoevropske literarne avantgarde. Nastopili so Andrej Marinčič (avtorska glasba, sintetizatorji, kitara), Jasna Žitnik (vokal, flauta, zvočni efekti) in Maja Gal Štromar (interpretacija poezije in dramaturgija). Vinar večera je bilo družinsko podjetje Vina Pečarič iz Bele krajine.

Domoznanski projekt Nostalgija: pogovorni večer in razstava o delovanju novomeških mizarskih delavnic v 20. stoletju

Etnologinja Bojana Medle je na primeru Bevcove mizarske delavnice 21. novembra v Trdinovi čitalnici Knjižnice Mirana Jarca predstavila mizarsko dejavnost v Novem mestu v 1. polovici 20. stoletja. V Novem mestu je delovalo več mizarskih delavnic, iz nekaterih so se sčasoma razvila tudi večja industrijska podjetja. Skupaj z gostom Adolfom Bevčcem ml., ki že dolgo

zbira gradivo o novomeških mizarjih, sta na zemljevidu mesta označila lokacije takratnih mizarskih delavnic, predstavila delovne prostore, orodja in pripomočke ter izdelke, spregovorila pa sta tudi o izobraževanju mizarjev in njihovi družbeni vlogi. Razložila sta, kako so se iz posameznih delavnic razvila večja novomeška podjetja. Predstavila sta Karla Jevščka, lastnika večje novomeške mizarske delavnice in mentorja številnih novomeških mizarjev. V njegovi delavnici so izdelali prvo počitniško prikolico, iz nje se je po drugi svetovni vojni razvila mizarska delavnica novomeškega gradbenega podjetja Pionir.

3. razvojna os: Evropska komisija je po petih letih zaprla primer naše pritožbe

Evropska komisija je 23. 7. 2018 obvestila Društvo Novo mesto, da je 19. 7. 2018 končala postopek ugotavljanja kršitev v zvezi z Uredbo o državnem prostorskem načrtu za državno cesto od avtoceste A2 Ljubljana–Obrežje pri Novem mestu do priključka Maline (Uredba o DPN). Postopek se je začel na podlagi naše pritožbe z dne 16. 9. 2013, v kateri smo opozorili na nepravilnosti pri pripravi in sprejemanju te uredbe, na dejstvo, da javnost v postopke prostorskega načrtovanja ni bila vključena v skladu z (evropsko) zakonodajo, da pristojni organi niso ustrezno obravnavali njenih pripomb in da Slovenija nima zakonsko urejenega dostopa do pravnih sredstev oziroma učinkovitega sodnega varstva v RS v takšnih primerih. Rezultat vseh teh nepravilnosti pa je umestitev trase 3. razvojne osi nad glave občanov v naselju Ločna-Mačkovce. Evropska komisija je ugotovila, da Republika Slovenija pri sprejemanju Uredbe o DPN (in tudi OPPN za razbremenilno cesto Bled–Soteska) res ni spoštovala okoljskih direktiv EU. Na podlagi naše pritožbe je Slovenija sicer sprejela zakonodajo, ki je skladna z evropsko okoljsko zakonodajo, a je problem s tem rešila le na splošno in zgolj za vnaprej. Ni pa s tem rešila težave v zvezi z navedenima primeroma prostorskih aktov, ki sta bila sprejeta na podlagi prejšnje neustrezne nacionalne zakonodaje. Evropska komisija (EK) je zato Sloveniji v opominu naložila, da mora storiti vse potrebno, da odpravi tudi to kršitev. Izrazila je pričakovanje, da bo Slovenija to

zagotovo storila, da ne bi zaradi neskladnosti obstoječih načrtov pozneje prihajalo do nepotrebnih sodnih postopkov ali celo do presoje pred našim ustavnim sodiščem. Zato EK glede teh primerov, za katere so že bile ugotovljene kršitve, ne bo nadaljevala postopka pred sodiščem EU, ker jih mora odpraviti Slovenija sama. EK je primer s tem zaključila. Z vsebino tega dopisa EK smo seznanili ne le pristojne državne organe, temveč tudi občine na Severni trasi 3. razvojne osi (Braslovče, Polzela in Šmartno ob Paki), ki so na ustavno sodišče vložile zahtevo za presojo ustavnosti v zvezi z DPN za 3. razvojno os med Šentrupertom in Velenjem.

Prostorsko načrtovanje in urejanje prostora

S pripombami in predlogi smo sodelovali v postopkih priprave in sprejemanja občinskih podrobnejših prostorskih načrtov, kot je na primer zelo pereča in sporna pozidava parka pred Kulturnim centrom Janeza Trdine (okoljsko poročilo in OPPN Novi trg).

Zaposlovali prek programa javnih del

Tudi v letu 2018 je društvo s pomočjo programa aktivne politike zaposlovanja (javna dela) zaposlilo delavko, ki je opravljala administrativna in druga dela s področij rednega dela in projektov društva.

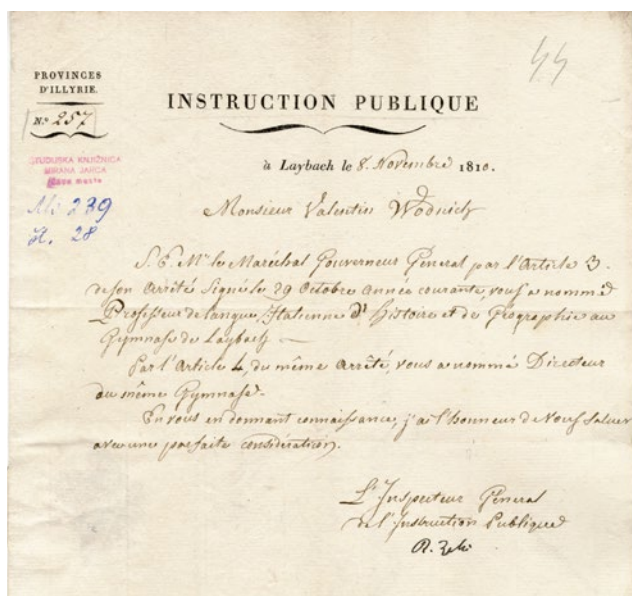
Spoštovani članice in člani Društva Novo mesto, prosimo vas, da čim prej poravnate članarino za leto 2019. Članarina vključuje tudi letno naročnino na Izziv.

Na Izziv se lahko naročite tudi nečlani. Pišite na [društvo.novo.mesto@gmail.com](mailto:novo.mesto@gmail.com) ali na Društvo Novo mesto, Gubčeva ulica 11, 8000 Novo mesto. Naročnina znaša 5 € na leto.

Razstavili dokumente, ki so razrešili nekaj vrzeli v Vodnikovi biografiji

Čeprav velja za prvega slovenskega pesnika, je pesništvo predstavljalo le majhen delež njegovega ustvarjanja. Valentin Vodnik je bil duhovnik, urednik pratik, izdajatelj prvega slovenskega časopisa, jezikoslovec, prevajalec, učitelj in novinar – po mnenju mnogih zadnji polihistor na Slovenskem. Ob letošnji 200-letnici njegove smrti smo se ga s priložnostno razstavo spomnili tudi v Novem mestu, kjer se je nekaj časa šolal.

Mateja Kambič

Dokument, s katerim je bil Vodnik leta 1810 po ustanovitvi Ilirskih provinc postavljen za profesorja italijanskega jezika, zgodovine in zemljepisja ter za gimnazijskega ravnatelja ljubljanske gimnazije (arhiv Knjižnice Mirana Jarca, Posebne zbirke Boga Komelja).

Največ dogajanja ob Vodnikovem letu bo seveda potekalo v njegovi rodni Ljubljani, v Novem mestu pa je Knjižnica Mirana Jarca februarja in marca pripravila priložnostno razstavo o Vodnikovem delu. Poleg pesniških zbirk je na ogled postavila njegove šolske učbenike, priročnike in druga knjižna dela, tudi njegovo najpomembnejše jezikoslovno delo – slovnico Pismenost ali Gramatika za prve šole, ki je izšla leta 1811. V njej je Vodnik objavil znano pesem Ili-rija oživljena, v kateri je izrazil navdušenje nad Napoleonom in francosko oblastjo, ker je dovoljevala pouk v slovenskem jeziku. Na ogled sta bila tudi dva priročnika, sicer prevoda, pri katerih je Vodnik moral poskrbeti tudi za slovensko terminologijo. Gre za Kuharske bukve, prvo slovensko kuharsko knjigo iz leta 1799, s katero je v slovenski jezik uvedel temeljne kulinarične in gastronomske izraze, ter Babištvo ali porodničarski vuk za babice, ki ga je izdal tik pred smrtjo.

Razstavljeni so bili tudi nekateri Vodnikovi portreti iz knjižnične slikovne zbirke in posamezni primeri njegovega arhivskega gradiva, ki ga knjižnica hrani v rokopisni zbirki. To gradivo je pred dobrimi petdesetimi leti na podstrešju neke ljubljanske hiše našel nekdanji novomeški dijak in ga kot zvesti uporabnik novomeške knjižnice prepustil v njeno trajno last. Gre za šestdeset dokumentov, ki po večini pričajo o Vodnikovem poklicnem delovanju in ki so pomagali razrešiti nekaj vrzeli v do takrat znani Vodnikovi biografiji.

Polihistorjeve sledi na Dolenjskem

Leta 1758 v Zgornji Šiški pri Ljubljani rojeni Vodnik je v Novo mesto prvič prišel leta 1768, ko so ga starši poslali k stricu Marcelu, patru v frančiškanskem samostanu. Pri njem se je pripravljaj za vstop v gimnazijo, ki jo je do leta 1775 obiskoval v Ljubljani. Še istega leta je vstopil v frančiškanski red in prevzel re-

dovno ime Marcelijan. Naslednje leto je spet prišel v Novo mesto in na tukajšnji frančiškanski šoli dve leti študiral filozofijo. Iz tega časa je tudi njegova prva tiskana pesem, ki jo je sam dal natisniti na poseben papir, še vedno pa naj bi bila ohranjena v frančiškanskem samostanu.

Nekaj let po končanem študiju bogoslovja v Ljubljani je Vodnik zapustil meniški stan, postal pridigar in začel opravljati duhovniški poklic. A bil je vsestranska osebnost. Bil je urednik številnih pratik in izdajatelj prvega slovenskega časopisa Ljubljanske novice. Kot jezikoslovec je imel velike zasluge za dvig ravni slovenskega jezika. Poleg tega je bil tudi prevajalec, učitelj in novinar. Njegovo delovanje so vodili narodnopreredni in razsvetlenski nazori. Nanj je pomembno vplival duhovnik in jezikoslovec Marko Pohlin, pozneje pa razsvetljenec, gospodarstvenik in mecen Žiga Zois.

Ko je kot duhovnik petnajst let služboval po različnih krajih na Kranjskem, ga je pot še enkrat zanesla na Dolenjsko, tokrat v Ribnico. V Ribnici, za katero je pozneje v svoji Veliki pratiki menil, da je eden najlepših trgov na Kranjskem, je pet let opravljal službo kaplana. Tu je vnovič srečal nekdanjega gimnazijskega sošolca Antona Rudeža, ki je pozneje postal lastnik ribniškega gospostva in graščine Gracarjev turn. Z njim je Vodnik ohranil stike skoraj vse življenje, seznanjal ga je s svojim prosvetnim delom, mu pošiljal v presojo slovarsko delo, za katerega je Rudež tudi sam prispeval gradivo. Domnevno najlepše balade, ki jih je Vodnik zapustil v rokopisu, so prav iz ribniške doline in Rudeževe zbirke.

Čeprav je pesništvo zavzemalo le majhen delež njegovega ustvarjanja, velja Vodnik za prvega slovenskega posvetnega pesnika. Svoje prve pesmi je najprej objavil v prvem slovenskem pesniškem almanahu z naslovom Pisanice od lepih umetnosti. V tretjem zvezku Pisanic so leta 1781 izšle štiri Vodnikove pesmi, med njimi najbolj znana Zadovoljni Kranjec. Leta 1806 je izdal prvo slovensko posvetno pesniško zbirko z naslovom Pesme za pokušino, v kateri je 17 pesmi. Čez tri leta je izdal še prevod avstrijske brambovske poezije v zbirki Pesmi za brambovce. Posthumno je bila leta 1840 izdana še ena njegova zbirka z naslovom Pesmi.

V Novem mestu se ga pogosto spominjamo, ima tudi svojo ulico

Valentin Vodnik je bil od nekdanj priljubljena tema knjižničnih ozioroma literarnih razstav v Novem mestu. V osrednjem slovenskem dnevniku Delo leta 1978 zasledimo novico o razstavi ob 220.

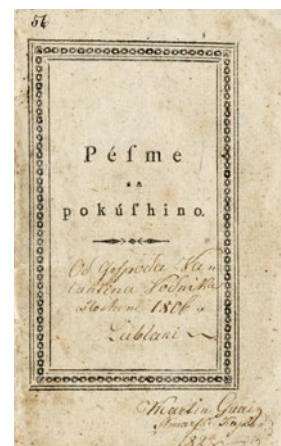
Valentin Vodnik (1758–1819). Pesnikova podoba, natisnjena v spomin na odkritje Vodnikovega spomenika v Ljubljani, 30. junija 1889 (arhiv Knjižnice Mirana Jarca, Posebne zbirke Boga Komelja).

obletnici pesnikovega rojstva v tedanji Študijski knjižnici. Ob tej priložnosti je bilo razstavljenih skoraj 150 eksponatov, po večini last novomeške knjižnice, nekaj gradiva pa je prispevala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Lokalno časopisje poroča tudi o razstavi, ki jo je leta 1983 pripravil bibliotekar in slavist Karel Bačer, na odprtju pa je predaval literarni zgodovinar dr. Jože Koruza, eden najboljših poznavalcev Vodnikovih del tistega časa. Do začetka 20. stoletja je ob Vodnikovem rojstnem dnevu vsako leto februarja v Novem mestu potekala Vodnikova svečanost, ki je bila del repertoarja Narodne čitalnice. Tovrstne Vodnikove svečanosti, ki so jih prirejali slovenski rodoljubi, so v marsikaterem kraju na Slovenskem popetrile kulturno življenje.

Pomena Vodnikovega dela so se na Slovenskem začeli zavedati zlasti v revolucionarnem letu pomladi narodov, tri desetletja po njegovi smrti. Pozneje je njegov kult postopoma usihal, v ospredje je stopal lik pesnika Franceta Prešerna. A glede na Vodnikove zasluge in pionirsko delo na različnih področjih mu je premalokrat dano stopiti iz Prešernove sence.

Novomeška knjižnica že zaradi Vodnikovega slovstvenega in literarnega prispevka vsaj ob večjih jubilejih obudi spomin nanj, Novo mesto ga je v preteklosti počastilo s tem, da je po njem poimenovalo eno od ulic. Navsezadnje gre za enega najpomembnejših mož 19. stoletja pri nas.

Pesme za pokušino, 1806 (arhiv Knjižnice Mirana Jarca, Posebne zbirke Boga Komelja).

Najstarejši tisk v Novem mestu

Nostalgija
OBUJENA KULTURNA DEDIŠČINA

Pred 200 leti je v hiši na Glavnem trgu 32 družina Tandler odprla tiskarno. V njej so leta 1819 natisnili najstarejšo do danes znano novomeško tiskovino, leta 1831 prvo slovensko v Novem mestu tiskano besedilo, leta 1848 pa tudi prvi novomeški časnik *Slowniens Blatt*.

Judita Podgornik Zaletelj, foto: Peter Cigler

Danes na življenje in delo družine Tandler v Novem mestu spominja spominska plošča na hiši na Glavnem trgu 32, kjer so Tandlerjevi imeli tiskarno.

Najpozneje leta 1819 je Henrik Tandler, rojen leta 1795 v Celju, ustanovil tiskarno v Novem mestu. V njej so leta 1819 natisnili letni razpored novomeške normalke, kar velja za najstarejši do danes poznani tisk, ki je bil natisnjen v Novem mestu. V tiskarni so tiskali šolska izvestja, okrožnice, različne

tiskovine za urade in ustanove (obrazci, po-botnice, poročila, šolska spričevala, pravila, os-mrtnice, obvestila in drugo) ter posamezne tiskovine za zasebnike. Leta 1831 so ob svečani vnovični vzpostavitvi novomeškega kapitlja – Francozi so ga odpravili leta 1810 – natisnili pe-sem Jakoba Zupana Lik Noviga mesta o voskersji zbora svoje fare, kar velja za prvo slovensko be-sedilo, tiskano v Novem mestu.

Nabor tiskovin se širi, tiskajo tudi knjige

Po tem ko je Henrik leta 1836 umrl zaradi kolere, je tiskarno prev-zela njegova žena Marija Tandler, rojena leta 1797, prav tako v Celju. Vse do polno-letnosti sina Konstantina, ki se je rodil 1823 v Novem mestu, je tiskarno vodila sama, pozneje pa skupaj z njim. V njenem času so po-leg že ustaljenega dela začeli tiskati tudi knjige, večinoma z nabožno vsebino.

Sin Konstantin je tiskarno sprva vodil z materjo, od leta 1848 pa sa-mostojno. Prav v to leto sodi tudi njegov najpomembnejši tisk. Takrat je namreč začel tiskati *Slowniens Blatt*, prvi novomeški časnik, ki je bil sicer pisan v nemškem jeziku, namenjen pa slovenskim narod-njakom. Njegov pobudnik je bil dr. Jožef Rosina, urednik pa Fran Pol-lak. Izhajal je od 4. julija do 29. de-cembra 1848.

Začetek konca tiskanja

Konstantin Tandler je v nasled-njih letih tiskanje vse bolj opuščal in se posvečal predvsem trgovini s knjigami in papirjem. V svoji trgo-vini je knjige tudi izposojal, in to še pred letom 1865, ko je Novo mesto dobilo prvo javno knjižnico. Okoli leta 1865 se je Konstantin preselil v Gradec, kjer je postal uspešen knji-garnar.

Tiskarno v Novem mestu je prev-zel njegov brat Friderik. Rodil se je 1836 v Novem mestu, v Zagrebu pa se je izučil za trgovca. Tudi on se je bolj posvečal knjigotrštvu in papirništvu, tiskarno pa popolno-ma opustil. Nadaljeval je z izposo-jevalnico knjig in vključil predvsem bralce, ki niso bili člani Narodne čitalnice. Leta 1907 je knjigarno in

papirnico prodal Urbanu Horvatu in se preselil na svoje posestvo v Šmihelu pri Novem mestu, kjer je leta 1918 umrl. S smrtjo Friderika Tandlerja je vsaj za sto let ugasnila družina tiskarjev, ki so delovali v Novem mestu.

Povzeto po:

- Ludvik Tončič: Tiskarstvo na Dolenjskem, Novo mesto, 1989
- Dolenjski biografski leksikon, <https://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/>
- Slovenski biografski leksikon, Rod-bina Tandler, <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi682563/>

BODITE NEUSTAVLJIVI

MAGNEZIJ Krka 300

Granulat za pripravo napitka vsebuje magnezijev citrat in vitamin B₂.

Magnezij in vitamin B₂ prispevata k zmanjšanju utrujenosti in izčrpanosti ter normalnemu delovanju živčnega sistema.

Magnezij prispeva tudi k delovanju mišic.

- ✓ Okus po pomaranči in limeti. ✓ Brez konzervansov.
- ✓ Brez umetnih barvil, arom in sladil. ✓ Ena vrečka na dan.

Prehransko dopolnilo ni nadomestilo za uravnoteženo in raznovrstno prehrano. Skrbite tudi za zdrav življenjski slog.

www.krka.si

KRKA

NOVO

Zdenko Hlavaty

(1925-2018), arhitekt

Igor Vidmar

Zdenko Hlavaty se je z osmimi križi na hrbtu lotil slikarstva in magistrskega študija arhitekture (foto: Igor Vidmar).

Zdenko Hlavaty je bil eden tistih Novomeščanov, zaradi katerih je bilo Novo mesto nekaj posebnega. Tudi zanj lahko ugotovimo, da je bil nekaj posebnega. Ni znal biti tiho, kar mu je kdaj pomagalo, verjetno še večkrat pa ga je spravilo v težave. A se ni dal. Bil je kot maček, vedno se je pobral. Bil je človek z neverjetno energijo in bistrostjo uma, vedno je razmišljal širše kot drugi in rešitve videl tam, kjer jih drugi niso pričakovali. Če bi se pred leti, ko je iskal nove izzive, namesto slikarstvu in nadaljevanju študija na fakulteti za arhitekturo posvetil pisanju, bi lahko napisal izvrsten roman o svojem življenju, saj je v njem snovi za več knjig.

Rodil se je v Ljubljani, kjer je oče Robert Hlavaty, Tržačan, študiral medicino. Ko je oče diplomiral in sta se z mamo lahko poročila, so se vrnili v Trst, od koder pa je moral oče pred nasiljem fašistov kmalu zbežati nazaj v Ljubljano. Zdenko je tam obiskoval osnovno šolo in kmalu po italijanski okupaciji leta 1941 šel kot petnajstletni fantič v ilegalo. »Tako kot večina mojih vrstnikov tudi jaz nisem maral Italijanov,« je povedal ob najinem zadnjem obsežnejšem pogovoru.

Na vlak in v partizane

Italijanska okupacija je bila otroška igra v primerjavi z nemško dve leti pozneje. Ko so v Ljubljano jeseni leta 1943 vkorakali soldati z dvignjenimi iztegnjenimi rokami in pozdravom »Heil Hitler!«, je Zdenko sedel na vlak in se odpeljal na Dolenjsko, do Trebnjega in od tam v hosto, kjer ga je skupaj s prijatelji pobrala Cankarjeva brigada. Najprej je bil navaden borec, kmalu pa so ga poslali na osvobodeno ozemlje v Belo krajino, kjer je bil v štabu poročevalec.

A Zdenko tu ni dočakal osvoboditve domovine. Tri mesece pred koncem vojne se je javil na razpis za letalsko šolo in poslali so ga v Sovjetsko zvezo, na vojaško šolo v Harkov v Ukrajino, od koder se je po dveh letih vrnil v domovino kot letalski inženir. A stvar bi se lahko končala drugače.

Tik pred koncem šolanja se je – svoje glava, kot je bil vse življenje – uprl nekim zadevam in hoteli so ga izključiti. Na koncu ga je rešil Ilija Došen, narodni heroj in predstavnik jugoslovanske vlade, ki je takrat po naključju prišel tja. Po vrnitvi v domovino so ga zaposlili pri vzdrževanju bombnikov, ko pa je izrazil željo, da bi postal pilot, so ga poslali v pilotsko šolo v Beograd, kjer se je izšolal za lovskega pilota.

Informburo in zapor na Svetem Grgurju

Delal je kot poskusni pilot in šolal mlade pilote, ko je prišlo do informburoja. V nepravem času se je skregal z nekim Hrvatom, ki je imel brata generala, ki sta pobegnili v Rusijo. Zaradi tega je bil sumljiv tudi on. Med zasliševanjem si je izmislil, da namerava tudi Hlavaty pobegniti v Rusijo, kar je bilo dovolj, da so ga zaprli ter za sedem let in pol poslali na otok Sveti Grgur pri Golem otoku, kjer je bilo prav tako koncentracijsko taborišče za informburojevce.

Kaj so tam počeli z njim, ni hotel nikoli govoriti, toda po dveh letih so ga po posredovanju očetovega prijatelja Mitje Ribičiča na njegovo veliko srečo izpustili in rehabilitirali.

Arhitektura in Krka

V vojsko se takrat kljub želji po letenju ni vrnil, ampak je odšel v Koper, kjer je končal gimnazijo. V Ljubljani se je vpisal na arhitekturo in se zaposlil v nekem ljubljanskem podjetju, od koder je že po treh mesecih s priporočilom direktorja odšel v Novo mesto, kjer je Boris Andrijanič zbiral ekipo, ki bo postavila farmacevtsko tovarno.

Kot glavni projektant je »zgradil« obrata fermentacije in galenike, inštitut, tabletni obrat in niz skladišč. Poleg tega je prek Krkinega biroja ali industrijskega biroja Ljubljana projektiral številne stanovanjske objekte in bloke v Ljubljani, Šentjerneju, Žužemberku, Kočevju in Trebnjem, kjer sta bila »njegova« tudi tovarna Ona-On in zdravstveni dom. Projektiral je del počitniškega naselja v Nerezinah in poskrbel za načrte za adaptacijo Krkinih zdravilišč v Dolenjskih in Šmarjeških Toplicah ter v Strunjanu.

Med njegove pomembnejše projekte nedvomno sodita portoroško mednarodno letališče in tamkajšnja vzletno-pristajalna steza, narisal pa je tudi načrte za novomeško letališče in dolenjski smučarski center na Gačah.

Slikarstvo in magisterij

Ko se je leta 1991 upokojil, seveda ni obmiroval, še naprej je projektiral in sanjari, svoje sanjarije pa marsikdaj narisal tudi na papir, na katerem sta se na primer v Portovalu znašla mestno smučišče in smučarska skakalnica, med Portovalom in Krko pa številni športni in prostočasni objekti, tudi bazen. Njegova posebna ljubezen

je bil Kočevski rog, kjer je narisal letališče na Ribniku, razširil je sedanje smučišče, naredil središče za military, olimpijsko konjeniško vzdržljivostno disciplino, zaježil je potok Črmošnjičica in naredil jezero za veslanje in jadrnanje ... Skupaj s sinovi Zdenkom, Janom in Dušanom je poskušal pri Sv. Roku na obrobju mesta narediti športno-rekreacijski park, ki je nekaj časa celo deloval.

Slikarstvu se je posvetil pri trinosemdesetih in prav nič ni bilo videti, da čopiča ne suka že celo življenje. V gimnaziji je bil sošolec Mikija Mustra, njuno nadarjenost pa je tedaj opazil tudi njun učitelj, znani slikar in arhitekt, Plečnikov učenec in Prešernov nagrajenec Boris Kobe, ki jima je predlagal, da se po maturi vpišeta na likovno akademijo. Seveda je imel Zdenko slikarstvo v genih, saj je bil slikar in zelo duhovit karikaturist tudi njegov oče Robert Hlavaty. Zdenko je svoja dela razstavljal v Beogradu, v Folgraidi v Trentu, v Opčinah, na Bazi 20 in v Novem mestu. Nekajkrat so bile njegove slike razstavljene tudi skupaj z očetovimi. Po očetu, karikaturistu, je imel najbrž tudi lastnost, ki človeka lahko včasih tudi tepe – da je bil brez dlake na jeziku in je vedno naravnost povedal, kaj si o čem misli.

Z osmimi križi na hrbtu se je vrnil med študente na fakulteto za arhitekturo in leta 2010 pri petinosemdesetih oddal obsežno magistrsko delo Revitalizacija kulturne krajine Kočevskega roga. Nalogo je napisal na štiristo straneh in slišal pohvalo profesorjev, da take magistrske naloge še niso dobili v roke. »Magisterij sem šel delat, ker sem videl, da je danes že vsak pezde magister, jaz pa sem bil samo inženir,« je povedal in dodal, da je na fakulteti poslušal predavanja nekaterih tedaj že upokojenih profesorjev, ki so ga dobro poznali, saj so bili vsi po vrsti, ko so bili še študenti, pri njem na praksi. Toda izpitov ni delal pri njih, temveč pri njihovih mlajših kolegih, pri katerih ni bil deležen protekcije, a je tudi ni potreboval. Po magisteriju je postavil v kot tudi smuči, pa ne zaradi novega akademskega naziva, ampak ker so mu smučanje prepovedali otroci, saj v teh letih človek ni več tako stabilen kot v mladosti. Zdenko pa nikoli v življenju ni bil prav previden.

Zdenko Hlavaty je umrl oktobra lani, star 93 let. Pokopan je na pokopališču v Srebrničah.

Zapis je nastal na osnovi članka, objavljenega v Dolenjskem listu 30. julija 2015.

Spoštovane članice in člani Društva Novo mesto, prosimo vas, da nam na naslov drustvo.novo.mesto@gmail.com pošljete svoj elektronski naslov, da vas bomo lažje in hitreje obveščali.

